

KIMMO ALAJOUTSIJÄRVI

Vaan kuinka sitten kävikään?

*“99 prosenttia kauppakorkeakouluista pilaa loppujen maineen”
-anonyymi vinoilija*

Kauppakorkeakoulujen ylevä alku

Kun ensimmäisiä kauppakorkeakouluja perustettiin 1900-luvun vaihteessa, ne haluttiin yliopistoihin kohottamaan liikkeenjohdon arvostusta ja sivistystasoa. (Khurana 2007; Engwall 2007). Kauppakorkeakoulut haluttiin nimenomaan pitää erillään kansantaloustieteestä, koska tämän ei koettu auttavan liikkeenjohtamisesta. Kauppakorkeakoulujen perustamista vastustettiin monilta tahoilta – ei vähiten kansantaloustieteen suunnasta. Vastustajat väittivät kauppakorkeakoulujen kiihdyttävän yksilöllistä ahneutta ja olevan vahingollisia yhteiskunnalle (Kieser 2004; Engwall 2007).

Niinpä kauppakorkeakoulujen perustajilla oli kaksi haastetta, kuinka tehdä kauppakorkeakouluista yhteiskuntakelpoinen ja kansantaloustieteestä selkeästi eroava akateeminen tiede. Ensimmäinen haaste ratkaistiin määrittelemällä niiden tehtäväksi yhteiskunnallisen hyvän tuottaminen, mikä määriteltiin myös yrityksen olemassaolon tarkoituksiksi (Khurana 2007; Kieser 2004). Toinen haaste puolestaan ratkaistiin Pohjois-Amerikassa määrittelemällä tutkimuskohteeksi tuotanto ja markkinointi, kun taas

saksankielisillä alueilla tutkimuskohteena oli tuloslaskelma ja tase (Kieser 2004).

Oleellinen yhteinen piirre tuon ajan kauppakorkeakouluille sekä Euroopassa että Pohjois-Amerikassa oli siis pyrkimys tuottaa hyvinvointia opettamalla yhteiskunnallisesti valvutuneita ja sosiaalisesti vastuullisia liikkeenjohtajia kansakunnan käyttöön. Saksassa kauppakorkeakoulut sidottiin valtiollisiin yliopistoihin, joissa niistä rakennettiin kansallisen eheytyksen ja teollistumisen airueita. USA:n instituutiot hakivat mallia myös Saksasta, mutta niissä painotus oli enemmänkin tehdä liikkeenjohtamisesta kunniallinen ja hyveellinen ammatti esikuvina lääkärin ammatti ja poliitikon valtiomiestaito (Augier & March 2011). Suurin ero amerikkalaisyliopistojen ja saksalaisyliopistojen välillä oli ehkä se, että ensin mainitut demokratisoivat jälkimmäisen oppituolimallia luomalla akateemiset oppiainelaitokset (Altbach 2011).

Nyt kauppakorkeakouluja soimataan ahneuden opettajiksi ja tyyssijoina (yhteenveto kritiikistä Alajoutsijärvi 2012) kaikista hyvistä alkuperäispyrkimyksistä huolimatta. Väitän tässä esseessä, että nykyiset kauppakorkeakoulujen

legitimiteettiongelmat ja finanssikriisi liittyvät toisiinsa. Tällä pyrin osaltani vastaamaan Uolevi Lehtisen (2009; 2012) aloitteeseen keskustella finanssikriisin haasteista kauppatieteilijöille.

Essee kuvaa ensin kauppakorkeakoulujen legitimiteetin tavoitteluhistoriaa ja samalla pyrin vastaamaan kysymykseen: ”Vaan kuinka sitten kävikään?” Huolimatta siitä, että kauppakorkeakoulut ovat tietyllä tavalla vuosisadan menestystarina, niiden legitimiteetti yhteiskunnallisena, akateemisena ja professionaalisen instituutina on vaarassa. Väitetään jopa, että kognitiivinen legitimiteetti on jo pilattu puhumattakaan laajemmasta sosiopoliittisesta legitimiteetistä¹(Ghoshal 2005; Wilson & McKiernan 2011; Khurana & Penrice 2011; Thomas & Cornuel 2011). Kognitiivinen legitimiteettihän auttaa organisaatiota välttämään jatkuvan arvioinnin ja kyseenalaistamisen, kun taas sosiopoliittinen legitimiteetti viittaa toimialan yleiseen hyväksyttävyyteen, mikä näkyy esimerkiksi julkisena tukena ja johdon arvostuksena (Bitektine 2011; Suchman 1995). Kaiken kaikkiaan legitimiteetti on monisäikeinen ilmiö alan viimeisimmässä tutkimuksessa, joka kritisoi sen puolihuolimattomuutta käyttöä. Jatkan kuitenkin tätä löperöperinnettä.

1 Legitimiteetteema sivuaa mielenkiintoisesti Finnairin toimitusjohtajan Mika Vehviläisen lausuntoa koskien hänen asuntojupakkaansa (italiksi minun): ”Olen raskaalla tavalla oppinut, ettei riitä, että toimii lakien mukaisesti, vaan on otettava huomioon myös eettiset näkökulmat ja se, miltä asiat saattavat näyttää. Viime kuukaudet ovat olleet kova koulu. Olen tästä jupakasta ottanut opikseni ja tarkastelen jatkossa asioista laajemmasta näkökulmasta”. Toisin sanoen suuryrityksen johtaja oppi vasta nyt, että mikä on legitiimiä toimintaa tietyllä kentällä, ei riitäkään, jos se on selvästi epäoikeutettua jollain toisella kentällä. Ja että toimitusjohtaja tarkastelee asioita jatkossa oikein laajemmasta näkökulmasta. Pelkään pahoin, että olemme onnistuneet kouluttamaan leegion samalla tavalla ajattelevia liikkeenjohtajia, joiden motto on: ”Kaikki, mikä ei ole laitonta, on sallittua”.

Legitimiteetin menetyspolku

Tieteellistämisestä liikkeenjohdolliseen irrelevanssiin

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen uusia kauppakorkeakouluja syntyi suhteellisen runsaasti sekä Pohjois-Amerikassa että Euroopassa. Vuoden 1929 romahdus oli legitimiteettikriisi enemmän kansantaloustieteelle ja sen professoreille kuin kauppakorkeakouluille, jotka siis tyypillisesti olivat erillisiä instituutioita yliopistoissa. Ehkä tunnetuin esimerkki oli Yalen kovasti arvostettu professori Irving Fisher, joka syyskuun 1929 väitti, että osakekurssit ovat saavuttaneet pysyvästi korkean tason. Maineensa tärvelymisen lisäksi hän onnistui häviämään vielä mittavan omaisuutensa (Chancellor 2000).

Toisen maailmansodan jälkeen länsimaiden korkeakoulujärjestelmien (postsecondary education) tyypillinen piirre on valtava ekspansio. Esimerkiksi 1950-luvun alussa USA:n ikäluokista noin 30 prosenttia suoritti vähintään alemman korkeakoulututkimuksen, kun luku useimmissa Euroopan maissa oli vielä alle 5 prosenttia. Jo 1970-luvulla USA:n korkeakoulutettujen osuus relevanteista vuosikerroista oli kasvanut yli 50 prosentin, kun se Euroopassa oli vielä keskimäärin 20 prosenttia. Tämän jälkeen kasvu on ollut melkoista tällä mantereella ja esimerkiksi Suomessa jo noin 70 prosenttia. Vastaavaa kehitystä on tapahtunut myös kehittyvissä talouksissa ja jopa kehitysmaissa. Maailman suurin sisäänotto on tietenkin Kiinassa, yli 20 miljoonaa vuosittain (Altbach 2011; Geiger 2011).

USA:ssa kauppakorkeakoulusektori kasvoi erityisen nopeasti uuden veteraanilainsäädännön ansiosta, joka takasi kaikille opiskelupaikan. Kauppakorkeakoulujen opetuksen ja erityisesti tutkimuksen tasosta oltiin kuitenkin huolis-

saan. Ford Foundation ja Carnegie Corporation rahoittivat kaksi laajaa selvitystä kauppakorkeakouluista. Niiden yhteinen viesti oli se, että opetus ei perustunut tutkimukseen, vaan entisten liikkeenjohtajien omiin kokemuksiin. Tästä syystä kauppakorkeakoulut täytyi nopeasti *tieteellistää*. (Locke 1996; Khurana 2007). Tässä hyvänä esimerkkinä toimi lääketiede, jossa oli tehty hyvin samanlainen tieteellistäminen 50 vuotta aikaisemmin (Augier & March 2011).

Fordin säätiö rahoitti 1960-luvun alussa nykyrahassa noin 250 miljoonalla dollarilla pääasiassa murattiliigan kauppakorkeakoulujen opetusohjelmien ja henkilöstön tieteellistämistä. Koska kauppakorkeakoulut olivat laiminlyöneet omaa tohtorikoulutustaan, uusi henkilöstö oli rekrytoitava muista yhteiskuntatieteistä, erityisesti kansantaloustieteestä. Keskeiseksi eetoskeksi valittiin rationalismi ja objektiivinen päätöksenteko, mikä oli luonnollista, sillä suuri osa teorioista kopioitiin kansantaloustieteestä (Spender 2007). Käytännössä rationaalisuus tarkoitti kvantitatiivisten menetelmien, matemaattisen optimoinnin ja tilastojen käyttöä, koska niiden uskottiin vähentävään subjektiivisten ideologioiden vaikutusta päätöksentekoon (Porter 1995). Tieteen ihanteeksi valittiin ns. eksaktit luonnontieteet, erityisesti fysiikka, koska se näytti tuolloin ratkaisevan lähes kaikki ihmiskunnan ongelmat. Kauppakorkeakouluille rakennettiin tieteellistä uskottavuutta myös akateemisilla symboleilla, aikakauskirjoilla ja vuosikonferensseilla.

Edellä kuvatuista valinnoista seurasi kuitenkin seuraavien vuosikymmenien aikana kauppakorkeakoulujen ensimmäinen legitimititeettiongelma: *Tavoitellessaan tieteellistä legitimitettiin kauppakorkeakoulut menettivät huomattavan osan liikkeenjohdollisesta relevanssista*. Tämä juonsi ensinnäkin liike-elämälle vieraista todel-

lisuuden oletuksista. Spenderin (2007: 33) sanoin: ”Liikkeenjohdon käytäntö toteutuu hyvin harvoin sellaisissa täydellisen informaation olosuhteissa, joita oletamme teorioissamme ja luokahuoneissamme.” Toinen syy oli kauppakorkeakoulujen uudenlainen palkitsemisjärjestelmä, josta Bennis & O’Toole (2005: 103) toteavat: ”Huippukauppakorkeakoulujen likainen salaisuus on, että ne palvelevat lähinnä henkilökunnan tutkimusintressejä ja urakehitystä mutta tuskin ollenkaan muiden sidosryhmien tarpeita”. Lisäksi aikakauslehtien julkaisuprosessit alkoivat suosia rigoria irrelevantia tutkimusta relevantin ei-rigorin kustannuksella (Spender 2007). Kaikesta huolimatta, USA:n johtavista, fysiikalle kateellisista kauppakorkeakouluista on kuitenkin tullut roolimalli lähes kaikkialla muualla paitsi Saksassa ja Japanissa.

Talouden tutkijasta poliittiseksi ideologiksi

Robinsonin (1972) mukaan toinen taloustieteen kriisi oli 1970-luvun alun dollarikriisi. Tuohon aikaan kansainväliselle kaupalle oli tyypillistä dollarin kautta kultaan sidotut kiinteät valuuttakurssit, mikä oli dollarisoinut maailman raaka-ainekaupan ja johtavat valuutat. Vietnamin sota maksoi paljon, mikä pakotti USA:n keskuspankin painamaan lisää dollareita, joka puolestaan kiihdytti inflaatiota. Jotta valuuttakurssit pysyivät vakaina, Euroopan maat ja Japani joutuivat lisäämään omien valuuttojensa määrää samalla kun niiden pelkona oli, että USA irtautuu lupauksestaan 35 dollarin unssihinnasta. Loppuvuodesta 1971 tulikin irtautumisilmoitus dollarin kultakytkenästä. Tämän seurauksena USA vei inflaationsa ulkomaille ja syöksi maailmantalouden lamaan. (Varoufakis et al. 2011: 321–337). USA:n välittelyviesti oli kuitenkin yksinkertainen: ”It’s our currency but it’s your problem!” (Varoufakis 2011: 95).

Taluskriisin aiheuttajiksi tarvittiin tietoen syyllisiä. Näitä olivat esimerkiksi korkea öljyn hinta, epäreilu kansainvälinen kilpailu, ammattiyhdistysliikkeet ja markkinoiden sääteily. Aika nopeasti syyllisiksi keksittiin myös USA:n businesseliitti, joka ei tässä järkeilyssä johtanut yrityksiä tehokkaasti, vaan laiskasti omaa etuaan tavoitellen. Niinpä kilpailukykyongelmien ratkaisuna alettiin pitää liittovaltion roolin minimointia (Sachs 2011) ja johdon kannustejärjestelmiä, jotka piti sitoa 'tehokaiden markkinoiden' tuottamiin osakekursseihin.

Erityisen vaikutusvaltaisia pääideologeja olivat Chicago-taustaiset businesskouluprofessorit Milton Friedman, Michael Jensen ja William Meckling. Ensin mainittu oli tunnettu poliittinen taloustieteilijä, aikansa professorijulkis sekä Reaganin ja Thatcherin neuvonantaja. Kaksi viimeksi mainittua puolestaan kehittivät teoreettista oikeutusta markkinavoimien kyvystä ratkaista yhteiskunnallisia ongelmia. Tuloksena syntyi ns. agentti–päämies-teoria, joka oli selkeästi ristiriidassa vallalla olleen sidosryhmäajattelun kanssa ja joka muutti käsitystä yritysten olemassaolon tarkoituksesta. Myös ymmärrys yritysjohdon päätehtävästä muuttui, jota kuvaa hyvin Khuranan (2007) USA:n kauppakorkeakoulujen historiasta kertovan kirjan nimi: "From Higher Aims to Hired Hands". Samalla johtavien kauppakorkeakoulujen eetos muuttui uusklassisen talousideologian mukaiseksi ja kulkeutui lähes kaikkiin kauppakorkeakouluihin matkimiskäyttäytymisen myötä. Mutta taas meni pieleen. *Tavoittellessaan merkittävästi laajempaa yhteiskunnallista legitimizeettiä uusklassisen*

talousideologian² airueena kauppakorkeakoulut ovat vaarantaneet legitimizeettinsä kriittisenä akateemisena ja professionaalisenä instituutina. Nyt finanssisektorin vapauttamisen ja epäonnistuneen regulaation takana oleva ideologia on johtanut globaalin talouden syvään ja pitkään kriisiin. Kävi päinvastoin kuin luultiin, ideologian käytännön toteutuksesta on seurannut yritysjohdon taipumus johtaa yrityksiä osakemarkkinaspekulanttien ja institutionaalisten sijoittajien toiveiden mukaan. Investoinnit yritysten pitkäaikaiseen kehittämiseen on unohtettu, mikä on luonut agentti-päämies -ongelman yritysjohdajastin ja yrityksen välille (Locke & Spender 2011: 141). Samalla kun väitetty yritysjohdajien ahneus on onnistuttu palkkioissa ainakin 30-kertaistamaan (Sachs 2011), yritysjohdon valtaa on siirtynyt kaiken maailman analytiikoille ja investointipankkiireille, joiden mielenliikkeitä listattujen yritysten johto yrittää koko ajan arpoa.

Kun aikaisemmat taloustieteen teoriat pyrkivät ymmärtämään ja selittämään talouden toimintaa, uusklassinen taloustiede pyrkiikin kertomaan, kuinka sen pitäisi toimia – samalla unohtaen mainita näiden pyrkimysten takana

2 Adam Smithin *The Wealth of Nations* (1776) kirjan väitetään usein olevan uusklassisen talousideologian taustaopus. Luin kirjaa ensimmäistä kertaa äskettäin. Se on kyllä aikansa tärkeä hengentuote, mutta monella tapaa myös surkukupaisa. Minusta Smithin ihan järkevä viesti näkymättömästä kädestä oli kuitenkin se, että se tuottaa melko usein hyötyä yhteiskunnalle. Uusklassinen taloustiede näyttää minusta uskovan, että näkymätön käsi – siis yksittäisten toimijoiden ahneus – johtaa aina parhaaseen yhteiskunnalliseen hyötyyn. Varmasti tieteellisissä julkaisuissa ajattelu on hienojakoisempaa, mutta puhun siitä, millaisena se minulle näyttää perusoppikirjoissa, joita nyt sentään joku lukee. Ehkä parhaiten tämän ajattelun on kiteyttänyt Margaret Thatcher sanomalla: "There is no such thing as society" (Keen 2011: 38).

olevan ideologian. Jos täydelliset markkinat olisivat ainoa oikea ihmiselon muoto, ihmiskunta varmaan olisi päätenyt siihen jo paljon aikaisemmin. Kaikista pahinta talouselämän ymmärtämiselle uusklassisessa taloustieteessä on sen taipumus unohtaa analyyseistä esimerkiksi historia ja poliittiset prosessit sekä redusoida talouden ilmiöt muka arvovapaiksi teknisiksi ongelmiksi. Abba Lerner on kiteyttänyt tämän jo 1970-luvulla: "Economics has gained the title Queen of the Social Sciences by choosing solved political problems as its domain." (Lerner 1973: 259)

Karrikoiden, kauppakorkeakouluista on tullut yhden ideologian kritiikitön mesenaatti. Miksi ihmeessä yhteiskunnan pitäisi rahoittaa yhden poliittisen liikkeen tukijaa, kehittäjää ja levittäjää, joka kaiken lisäksi on osoittautunut maailmalle vahingolliseksi? Tiedän, että moni liiketaloustieteilijä parahtaa tästä, mutta väitän silti, että uusklassisen talousideologian viestit löytyvät ainakin piilevästi myös useimmista liiketaloustieteen tutkimustraditioista³.

Humboldttilaisesta yliopistosta akateemiseen kapitalismiin

Tarina käy aina vaan pahemmaksi. Kolmas – vielä lopullisilta vaikutuksiltaan näkemättä oleva legitimeettikriisi kauppakorkeakouluille ja koko yliopistolaitokselle – on markkinaideologian kokonaisvaltainen korroosiovaikutus yliopistojärjestelmälle. Kuten muidenkin legitimeettiongelmien synnyttämisessä, mennään tietenkin USA etunenässä.

Uusi korporatiivinen legitimaatiologiikka ei pidä kauppakorkeakouluja enää yhteiskunnal-

lisenä ja akateemisena instituutiona vaan teollisuutena ja liiketoimintana. Kun aikaisemmin korkeakoulutusta pidettiin siviiliyhteiskunnan tukipylväänä, niin se on nyt yhä enemmän kansainvälinen vaihdettava hyödyke tai yksilöllinen kokemus (Giroux 2002). Tämän järkeilyn luonnollinen jatke on vähentää suoraa julkista tukea yliopistoille ja antaa opiskelija-asiakkaiden äänestää valintatuntemuksillaan. Lisäksi kaikki se, millä ei ole välitöntä arvoa markkinoilla, on arvotonta toimintaa ja syytä lopettaa. Kehityksen tuloksena USA:n valtion yliopistot, jotka saivat rahoituksestaan 1970-luvulla 70–80 prosenttisesti suoraan verovaroista, saavat nyt sitä noin 10 prosenttia. Tämä on tehnyt valtion yliopistot hyvin samankaltaiseksi yksityisten for-profit yliopistojen kanssa (Taylor 2010: 100–101).

Korporatiiviselle hallintologiikalle on tyypillistä ulkopuolinen hallitus, top-down johtamisjärjestelmä ja päähuomio rahavirroissa. Samalla ns. professionaalista hallintobyrokratiaa on voimakkaasti kasvatettu opetus- ja tutkimushenkilökunnan kustannuksella (Ginsberg 2011). Yliopistot ovat myös omaksuneet monia yrityksissä hyvänä pidettyjä käytäntöjä kuten mielikuvamarkkinointi, liikkeenjohtamisen muotitermit, suoramarkkinointi, lipevät myyntipuheet, tehokas klousaaminen, yksipuolinen tehokkuusajattelu ja epäkollegiaalisuus. Ehkä kuvaavin muutos USA:n yliopistojärjestelmässä on tapahtunut vakinaisen ja pätkätöläisopetus- ja tutkimushenkilöstön välisessä suhteessa. 40 vuotta sitten $\frac{3}{4}$ professorikunnasta oli vakinaisia, nyt suhdeluku on toisin päin ja jatkaa edelleen kehitystään. Tähän liittyy vielä härski osa-aikahenkilöstön hyväksikäyttö, mikä näkyy surkeina palkkoina ja suurina opetusmäärinä (Bousquet 2008). On selvää, tällä kehityksellä on hyvin syvältä käyvä kulttuurinen muutos yliopistoille yleisesti; vakinainen professorikunta ei ole edes var-

³ Esimerkiksi markkinoinnin ydinkäsite 4P olettaa asiakkaat hyöty-uhraus -suhteen laskelmoijaksi samalla kun yritysjohto säättää analyyttisesti nämä markkinoinnin päätösparametrit optimaaliseen asentoon.

teenotettava vastavoima uudelle ammattijohtole ja päällikkövirkaileijakaaderille (Ginsberg 2011).

Kauppakorkeakoulut ovat valitettavasti olleet yliopistosektorilla tämän hallintologiikan esitaistelijoita ja markkinoijia, sillä niiden 1980-luvulla omaksuma eetos on sopinut tähän hyvin. Ehkä taustalla on ollut myös ajatus hyötyä tästä hallintologiikasta monitieteisten yliopistojen valtapeleissä, jossa niitä on perinteisesti pidetty lypsylehminä.

Markkinallistuminen perustuu lähtökohdaisesti asiakas-opiskelija –metaforaan⁴. Pääajatus mukailee uskomusta, jossa hyvin informoidut kuluttajat valitsevat parhaat palvelutuottajat. Koska asiakas-opiskelijat eivät osta vain koulutusta vaan koko paketin, kauppakorkeakouluille on tärkeää olla monessa suhteessa vetovoimainen. On jopa väitetty, että huomattava osa amerikkalaisista yliopistoista on muuttunut tässä kilpailussa teinien lomaviettopaikoiksi (party schools) tai tutkintotehtäiksi (subprime colleges), joissa oppiminen on sekä valinnaista että vapaaehtoista (Brandon 2010).

Koska on tärkeää saada paljon hakemuksia ja sitovia allekirjoituksia, uudet markkinoin-

4 Ei ole kauaa kun satuin sanomaan luennoilla, että ette kai te kuvittelle olevanne asiakkaita. Salissa kävi jonkinlainen kohahdus ja näin paljon loukkaantuneita ilmeitä. Markkinoinnin perusoppikirjat ovat vielä paljon pöljempiä. Esimerkiksi uunituoreessa (brand new!) oppikirjassa (Solomon et al. 2013:5) todetaan näillä isoilla kirjaimilla ja boldauksilla: YOU are a **product**. That may sound weird, but companies like P&G couldn't exist if you weren't. After all you have 'market value' as a person – you have qualities that set you apart from others and abilities other people want and need... In addition to learning about how marketing influences each of us, you'll have a better understanding of what it means to be 'Brand You'. Opiskelijoille muuten sanoin, että pidän heitä enemmänkin nuorempina kollegoina, joiden panos on tärkeä kaikkien meidän oppimiselle. Lomakeskusasiakasta paljon parempi metafora on esimerkiksi kuntosalin käyttäjä.

tikeinot nojaavat aktiivisiin ja manipulatiivisiin myyntitekniikoihin. Näitä ovat esimerkiksi puhelinmarkkinointi, varhaisen hakijan suora hyväksyminen, ohjatuilta kampuskäynneiltä (ns. golden walk) välitön hyväksyminen ja opiskelijakunnan todistusten keskiarvojen manipulointi (Slaughter & Rhoades 2011; Brandon 2010).

Eikä tässäkään vielä kaikki. 1980-luvulle saakka amerikkalaiset yliopistot noudattivat omassa sijoituksissaan konservatiivista politiikkaa, jolloin painopiste oli valtion velkakirjoissa ja pankkitalletuksissa samalla kun niiden investoinnit olivat maltillisia. Kaikki muuttui dramaattisesti 1990-luvulla, kun arvostetuimpien ja rikkaimpien yliopistojen johdolla yliopistot alkoivat sijoittaa riskirahastoihin. Erityisesti Yalen sijoituksista vastaavan johtajan David Swensenin kirja 'Pioneering Portfolio Management: An Unconventional Approach to Institutional Investment' oli tiennäyttävä uudessa uljaassa rahantekomailmassa (Taylor 2010).

Murattiliiga ja muut rikkaat aloittivat riskisijoittamisen mutta köyhemmät seurasivat perässä. Ennen finanssikriisiä sijoitusten vuotuinen tuotto olikin usein jopa yli 10 prosenttia. Finanssisektori synnytti kasvavia varakuuseroja USA:n yliopistojen välille. Esimerkiksi murattiliigan (8 yliopistoa) saamat lahjoitukset olivat vuonna 2005 70 kertaa suuremmat kuin julkisten yliopistojen saamat lahjoitukset (Taylor 2010). Onneksi meillä Suomessa ei ole tapahtunut mitään tällaista yliopistojen eriarvoistamista!

Sijoitustuotot loivat yliopistojen karriäärijohtajille euforiaa, mikä puolestaan johti ylisuuriin opetuksen, tutkimuksen ja oppimisen kannalta aivan toisarvoisiin investointeihin. Raken- tamiskilpavarustelu tuotti kalliita urheilustadio- neita, opiskelijoiden huvittelukeskuksia, kiipei-

lyseiniä, viiden tähden asuntoloita⁵, joilla yritettiin vaikuttaa asiakas-opiskelijoiden valintapäätöksiin.

Kukapa olisi uskonut, että USA:n johtavat yliopistot 'maailman parhaine' rahoituksen professoreineen pelaavat uhkapeliä tulevaisuudellaan finanssisektorin luomassa illuusiassa (Taylor 2011: 85–86). Nyt vielä finanssitavaratalojen avokäiset lahjoitukset ovat sulaneet, kun ne noudattivat näiden maailmankuulujen rahoitusprofessoreiden neuvoja ja sovelsivat heidän vahingollisia teorioitaan.

Ja pahin on ehkä vielä edessä. Yliopistot yleisesti, ja kauppar korkeakoulut erityisesti, ovat eläneet pitkän kasvukauden toisen maailman sodan jälkeen länsimaissa ja kommunismin romahdettua globaalistikin. Yliopistoja ja niistä valmistuneita on hellitty varmalla vaurastumisella. Siksi koulutusta on pidetty aina järkevänä investointina sekä yksilöille että yhteiskunnalle.

Finanssikriisin jälkeen monien jenkkiyliopistojen kaksinumeroiset sijoitusvoitot ovat vaihtuneet kaksinumeroiksi tappioiksi, mikä on johtanut likviditeettiongelmiin jopa murattiliigassa. Näiden legendaaristen yliopistojen äkilliset korjausliikkeet muistuttivat tyhmästi johdettujen yritysten toimia. Jopa opporikkaassa Harvardissa säästettiin irtisanomalla siivoojia ja talonmiehiä sekä nostettiin lukukausimaksuja ja suurennettiin luokkakokoja. Ja mikä väryys! Laitoskokouksista poistettiin keksit, jotka olivat vuosisatainen perinne (Goodnought 2009). Sijoituksista vastanneen johdon miljoonapalkkioista ei onneksi sentään tarvinnut tinkiä (Telus Institute 2011). Näin rajutkaan ratkaisut ei-

vät ole riittäneet pelastamaan vähemmän rikkaiden yliopistojen aiemmin tyypillistä kolmen A:n luottoluokitusta, vaan yhä useamman on lainattava lisää maksaakseen korkonsa ja lyhennyksensä. On hyvin mahdollista, että seuraavat USA:n valtion pelastusohjelmat kohdistuvat nimenomaan yliopistoihin, joita on siis johdettu ammattimaisesti ja 7-numeroisilla vuosipalkkoilla.

Maailma ei ole tähän saakka vielä nähnyt korkeakoulukuplia ja niiden puhkeamista – ainoina poikkeuksina ehkä Japani 1990 (Chambers & Cummings 1990) ja Dubai 2009 (Alajoutsijärvi, Juusola ja Lamberg 2013). Erityisesti USA:ssa on kuitenkin tunnistettavissa lukuisa joukko varoitusmerkkejä korkeakoulukuplasta (Cronin & Horton 2009; Perry 2012; Reynolds 2012). Näitä ovat

- lukukausimaksujen nelikertaistuminen suhteessa kuluttajahintoihin (1980–2010)
- korkeakoulutus ei ole läheskään aina kannattava "investointi"
- tuetut ja aluksi edulliset opintolainat ovat helppoja saada
- opintolainojen määrän ja kokonaissumman nopea kasvu
- opintolainoista – päinvastoin kuin muista lainoista – ei pääse eroon edes henkilökohtaisessa konkurssissa
- jatkuva kustannusten siirto veronmaksajilta opiskelijoille ja heidän vanhemmilleen
- korkeakoulutettujen työttömyyden voimakas kasvu
- korkeakoulutettujen palkka-ale

Ei hyvältä näytä. Onneksi emme täällä Suomessa ole ehtineet matkia vielä kaikkea USA:n kauppar korkeakouluista (Alajoutsijärvi, Kettunen & Tikkanen 2012). Akateemisten insti-

⁵ Irvokas tyypiesimerkki tällaisesta on High Point University, joka on investoinut kampukseensa 700 miljoonaa dollaria ja nyt pahasti velkaantunut. Katso kriittinen artikkeli <http://www.businessweek.com/articles/2012-04-19/bubble-u-dot-high-point-university> ja imelä myyntivideo <http://www.youtube.com/user/highpointuniversity>.

tuutioiden korporatisoituminen ei onnistu rusinat pullasta –strategialla, vaan mukaan tulee aina myös sellaisia yritys-elämän piirteitä, joita yliopistoihin ei haluttaisi (kts. myös Khurana ja Penrice 2011). Nyt voimme aivan hyvin alkaa miettiä, mitä kaikkea seurauksia mahdollisesta USA:n korkeakoulukuplan puhkeamisesta olisi meille.

Kolmas kauppakorkeakoulujen legitimitiiteikkriisi kumpuaa siis akateemisen instituutioiden korporatisoitumisesta, sillä *avaamalla yliopiston portteja uusklassiselle talousideologialle yliopistot ja erityisesti kauppakorkeakoulut ovat alkaneet muistuttaa yhä enemmän yrityksiä. Monet uudet käytännöt (esim. pätkä- ja osaaikatyö, mielikuvamarkkinointi, liikkeenjohtamisen muotitermit, puhelinmarkkinointi, myyntipuheet), jotka ovat legitiimejä yrityksissä, syövät akateemisen instituution roolia olla kansalaisyhteiskunnan ja demokratian tukipilari. Samalla ollaan tultu myöntäneeksi, että kaupalliset yritykset voisivat ihan hyvin hoitaa kauppakorkeakoulujen tehtävät.*

Vaan kuinka sitten kävikään⁶?

Olen edellä esittänyt erään tulkinnan kauppakorkeakoulujen legitimaation menetyspolusta. Ylevästä alusta jouduttiin tieteellistämisen kautta liikkeenjohdolliseen irrelevanssiin, jonka päälle sorruttiin yhden ideologian mesenaatiksi. Kaiken kukkuraksi kauppakorkeakoulut ovat

⁶ Olen lainannut jutun otsikon Tove Jansonin (1952) ensimmäisestä Muumi-kuvakirjasta, joka ilmestyi vuonna 1952. Kirja muistuttaa rakenteelta ja juoneltaan tarinaa kauppakorkeakoulujen legitimaation etsinnästä. Jansonin kirja kertoo Muumipeikon aamuisesta maidonhakureisusta, joka kääntyy kadonneen Pikku Myyn etsinnäksi. Kirja on tunnettu myös poikkeuksellisesta rakenteestaan, sillä se sivuissa on reikiä joiden läpi jokaiselta aukeamalta näkee palan sekä edellistä että seuraavaa aukeamaa. Kauppakorkeakoulujen legitimaation etsintätarina on kyllä myös tässä suhteessa kovasti samanlainen.

hyvää vauhtia vaarantamassa koko yliopistoinstituutiota siviiliyhteiskunnan tukipylväänä.

Miten on mahdollista, että yhdenlaisesta kansantaloustieteestä tuli kauppakorkeakoulujen eetos ja markkinauskovaisuudesta kaiken kattava totuus, vaikka tämä kapeaan, mekanistiseen ihmiskäsitykseen pohjautuva matemaattinen mallintaminen on osoittautunut huonoksi sellaisenaan riittämättömäksi todellisuuden kuvaajaksi (vrt. esim. Mangelaja, Sintonen & Auvinen, 2011; Vihanto 2012).

Miten on mahdollista, että uusklassinen kansantaloustiede voi dominoida vuosikymmenien ajan maailmanlaajuisesti? Otsikolla "A Most Peculiar Failure" Varoufakis et al. (2011: 250–289; Varoufakis ja Arnsperger 2009) pyrkivät vastaamaan asettamaansa kysymykseen. Heidän selityksenä rakentuu viiteen erilliseen mutta toisiinsa kytkeytyneen tekijään. Ensinnäkin kylmä sodan aikakausi suosi uusklassista taloustiedettä markkinatalouden ideologisena aseena. Kyse ei ollut "totuuden" löytämisestä, vaan länsimaisen demokratian ja elämänmuodon puolustamisesta kaikin mahdollisin keinoin. On paradoksaalista, että uusklassinen talousideologia, joka oli suunnattu kommunismia vastaan, on nyt tuhoamassa perinteistä markkinataloutta ja demokraattista kansalaisyhteiskuntaa varsinkin USA:ssa. Toiseksi uuden tyyppiset perusoppikirjat – erityisesti Samuelsonin (1948) Foundations of Economic Analysis – loivat taloustieteisiin matemaattista formalismia, joka miellytti riittävän suurta joukkoa taloustieteilijöitä ja kadunmiehiä. Tämä abstrakti esitys- ja ajattelutapa korvasi vähitellen esimerkiksi institutionaalisen taloustieteen, joka oli tiukasti kytköksissä historiaan, sosiologiaan, valtiotieteisiin sekä perustui empiriaan ja komparatiivisiin case-tutkimuksiin. Kolmanneksi uusklassisen taloustieteen kolme meta-aksiomaa (methodo-

logical individualism, instrumentalism & equilibration) ovat käteviä kritiikin väistelyssä ja aksioomaattisuuden edelleen vahvistamisessa. Tätä he kutsuvat meta-aksoomien tanssiksi. Lopuksi akateemisten taloustieteilijöiden urakehitys vaatii (vain) uusklassiseen taloustieteeseen nojaamista, mikä on edelleen vahvistanut uusklassista taloustiedettä ja puolustaa ajan hengen mukaista sijoittajakapitalismia.

Keen (2011) selittää myös asiaa. Hänen mukaansa uusklassiset kansantaloustieteilijät yksinkertaisesti sivuuttavat ortodoksisen ajattelun kritiikin, vaikka arvostelu olisi tarkkaa ja perusteellista ja vaikka se tulisi toisilta taloustieteilijöiltä. Markkinafundamentalisteille maailma vaan olisi parempi paikka, jos ihmiset seuraisivat valtavirtataloustieteen periaatteita. Lisäksi uusklassiset taloustieteilijät ovat taitavasti vältäneet ideologisen leiman. He yksinkertaisesti ovat vain näyttäneet analyttisiä tutkijoita vaila mitään poliittista motivaatiota. Keenin (2011) mukaan fundamentalistin kanssa jo kriittinen keskustelu on toivotonta ja mutta käännäntäminen on aivan mahdotonta.

On pakko myöntää, että tuurilla höystettynä uusklassiset kansantaloustieteilijät ovat olleet taitavia akateemisissa ja yhteiskunnallisissa peleissä. Samaan hengenvetoon voi vain vaikeoida, kuinka onnettomasti me liiketaloustieteilijät olemme näissä peleissä pärjänneet. Väistämättä mieleen nousee Academy of Managementin puheenjohtajan kirjoitus otsikolla: "What if the Academy Actually Mattered?", jossa hän pohtii samaa asiaa: "Why do we have such a limited role? The answer, I believe, lies not in any conspiracy or antagonism toward the field of management, but rather in our own failure to present ourselves – our body of knowledge and our perspective – to the world of affairs." (Hambrick 1993: 15)

Lopuksi

"Finanssikriisejä tulee ja menee", eräs rahoituksen professori totesi Kauppalehden jutussa, jonka otsikko oli "Rahoitusmarkkinat ovat hieno innovaatio". Meillä professoreilla (paitsi se onneton Irving Fisher) onkin poikkeuksellisen ylellinen mahdollisuus suhtautua talouden kupliin ja kriiseihin kepeästi ja unohtaa esimerkiksi niihin liittyvät ihmisten, yhtiöiden ja kansakuntien tragediat. Vuoden 1929 romahdushan päättyi vasta kun puolet teollisuusmaiden työväestöstä pantiin sotimaan ja loput valmistamaan organisoituun tappamiseen tarvittavia välineitä.

Henkien sota uusklassista talousideologiaa vastaan on Jeffrey Pfefferin (1997: 44) mielestä jo lopullisesti hävitty: "There is little doubt that [neoclassical] economics has won the battle for theoretical hegemony in academia and society as a whole, and that such dominance becomes stronger every year."

En ole ihan näin pessimistinen. Veikkaan, että jo sadan vuoden päästä taloustieteilijät ja taloushistorian tutkijat saavat selänkeikkanauruja tutkiessaan tätä aikaa ja tämän ajan oppikirjoja. ■

Lähdeluettelo

- ALAJOUTSIJÄRVI, K.** (2012). Ovatko kauppa- korkeakoulut syyllisiä finanssikriisiin? *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 108: 361–375.
- ALAJOUTSIJÄRVI, K., JUUSOLA, K. & LAMBERG, J.-A.** (2013). Institutional Logic of Business Bubbles: Lessons from the Dubai Business School Mania. *Academy of Management Learning & Education*, forthcoming.
- ALAJOUTSIJÄRVI, K., KETTUNEN, K. & TIKKANEN, H.** (2012). Institutional Evolution of Business Schools in Finland 1909–2009. *Management & Organizational History*, 7(4) 337–367.
- ALTBACH, P.G.** (2011) Patterns of Higher Education Development (2011). In P. G. Altbach, P. J. Gumport & R. O Berdahl (Eds.), *American Higher Education in the Twenty-First Century*. The John Hopkins University Press.

- AUGIER, M. & MARCH, J.G.** (2011). The Roots, Rituals, and Rhetorics of Change: North American Business Schools After the Second World War. Stanford University Press, Stanford California.
- BENNIS, W.G. & O'TOOLE, J.** (2005). How business schools lost their way. *Harvard Business Review*, 5: 96–104.
- BITEKTINE, A.** (2011). Toward a Theory of Social Judgments of Organizations: The Case of Legitimacy, Reputation, and Status. *Academy of Management Review*, 36:151–179.
- BRANDON, C.** (2010). The Five-Year Party: How colleges have given up on educating your child and what you can do about it. Dallas: BenBella Books.
- BOUSQUET, M.** (2008). How the University Works: Higher education and the low-wage nation. New York: New York University Press.
- CHAMBERS, G. & CUMMINGS, W. K.** (1990). Profiting from education: Japan–United States international education ventures in the 1980s. IIE Research Report 20. New York: Institute for International Education.
- CHANCELLOR, E.** (2000). Devil Take the Hindmost. A History of Financial Speculation. New York: Penguin Group.
- CRONIN, J. M. & HORTON, H. E.** (2009). Will higher education be the next bubble to burst? *The Chronicle of Higher Education*, 55(37): A56.
- GHOSHAL, S.** (2005). Bad management theories are destroying good management practices. *Academy of Management Learning & Education*, 4, 75–91.
- GINSBERG, B.** 2011. The Fall of the Faculty: The Rise of the All-Administrative University and Why It Matters. Oxford: Oxford University Press, Inc.
- GOODNOUGHT, A.** (2009). Leaner Times at Harvard: No Cookies. The New York Times. http://www.nytimes.com/2009/10/09/education/09harvard.html?_r=0. Viitattu joulukuun 30 2012.
- ENGWALL, L.** (2007). The anatomy of management education. *Scandinavian Journal of Management*, 23, 4–35.
- GEIGER, R. L.** (2011). The ten generations of higher education. In P. G. Altbach, P. J. Gumpert & R. O Berdahl (Eds.), *American Higher Education in the Twenty-First Century*. The John Hopkins University Press.
- GIROUX, H.A.** (2002). Neoliberalism, Corporate Culture, and the Promise of Higher Education: The University as a Democratic Public Sphere. *Harvard Educational Review*, 72: 425–463.
- HAMBRICK, DONALD C.** (1994) What if the Academy Actually Mattered? *The Academy of Management Review*, 19:1, 11–16.
- JANSON, T.** (1952). Kuinkas sitten kävikään? Suomi: WSOY.
- KEEN, S.** (2011). Debunking Economics. London: Zed Books.
- KHURANA, R.** (2007). From Higher Aims to Hired Hands: The social transformation of American business schools and the unfulfilled promise of management as a profession. Princeton: Princeton University Press.
- KHURANA, R. & PENRICE, D.** (2011). Business education: The American Trajectory. In Morsing, M. & Rovira, A.S. *Business Schools and their Contribution to Society*. London: Sage Publications.
- KIESER, A.** (2004). The Americanization of Academic Management Education in Germany. *Journal of Management Inquiry*, 13: 90–97.
- LEHTINEN, U** (2009). Taantuman aiheuttama haaste kauppatieteilijöille *Liiketaloustieteellinen aikakauskirja*, 3–4: 243–247.
- LEHTINEN, U** (2012). Taantumakeskustelun tärkeydestä ja luonteesta. *Liiketaloustieteellinen aikakauskirja*, 1: 105–11.
- LERNER, A.** (1972). The Economics and Politics of Consumer Sovereignty, *American Economic Review*, 62:2, 258–66.
- LOCKE, R.** (1996). Collapse of the American management mystique. New York: Oxford University Press.
- LOCKE, R. & SPENDER, J-C.** (2011). Confronting Managerialism: How the Business Elite and Their Schools Threw our Lives out of Balance. London & New York: Zed Books.
- MANGELOJA, E., SINTONEN, T. & AUVINEN, T.** (2011). Economic growth as grand narrative: storytelling in economics. Teoksessa Boje, D (toim.) 2011 proceedings: 20 years of storytelling and Sc'Moi: a celebration.
- PERRY, M.** (2012). The Unsustainable Higher Education Bubble; It's Showing Signs Of Stress, Has The Deflation Started? Retrieved from: <http://www.dailymarkets.com/economy/2012/05/19/the-unsustainable-higher-education-bubble-its-showing-signs-of-stress-has-the-deflation-started>., Viitattu syyskuun 13, 2012.
- PFEFFER, J.** (1997). New Directions for Organization Theory: Problems and Prospects. New York: Oxford University Press.
- PORTER, T. M.** (1995). Trust in Numbers: The Pursuit of Objectivity in Science and Public Life. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- REYNOLDS, G. H.** (2012). The Higher Education Bubble. Encounter BroadSides: a new series of critical pamphlets.
- ROBINSSON, J.** (1972). The Second Crisis of Economic Theory. *American Economic Review*, 62: 1–10.

DISCUSSION

- SACHS, J.** (2011). *The Price of Civilization*. Random House, New York.
- SAMUELSON, P.A.** (1948). *Foundations of Economic Analysis*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- SOLOMON, M.R., MARSHALL, G.W., & STUART, E.W.** (2013). *Marketing: Real People, Real Decisions*. Essex: Pearson Education.
- SPENDER, J.C.** (2007). Management as a Regulated Profession: An Essay. *Journal of Management Inquiry*, 1: 32–42.
- SUCHMAN, M. C.** (1995). Managing legitimacy: Strategic and institutional approaches. *Academy of Management Review*, 20(3): 571–610.
- TAYLOR, M. C.** (2010). *Crisis on Campus. A Bold Plan for Reforming Our Colleges and Universities*. New York: Alfred A. Knopf.
- TELLUS INSTITUTE** (2011). *Academic excess: Executive compensation at leading private colleges and universities in Massachusetts*. September 2011.
- THOMAS, H. & CORNUEL, E.** 2011. Business school futures: Evaluation and perspectives. *Journal of Management Development*, 30(5): 444–450.
- VAROUFAKIS, Y.** (2011). *The Global Minotaur: America, the True Origins of the Financial Crisis and the Future of the World Economy*. London & New York: Zed Books.
- VAROUFAKIS, Y., HALEVI, J. & THEOCARAKIS, N.J.** (2011). *Modern Political Economics: Making sense of the post-2008 world*. New York: Routledge.
- VIHANTO, M.** (2012). Instituutiotaloustieteen opikirjassa standardia avarampi ihmiskäsitys. *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 108: 345–360.
- WHITLEY, R.** (1988). The Management Sciences and Managerial Skills. *Organization Studies*, 9(1): 47–68.
- WILSON, D. & MCKIERNAN, P.** 2011. Global Mimicry: Putting Strategic Choice Back on the Business School Agenda. *British Journal of Management* 22: 457–469.